

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“เชียงใหม่” เป็นเมืองที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ต่อเนื่องยาวนานถึง 700 กว่าปี ในอดีตนั้นเคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนา แม้กระทั่งในปัจจุบันเชียงใหม่ก็ยังคงเป็นเมืองหลักในเขตภาคเหนือของประเทศไทยที่มีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้แล้ว เชียงใหม่ก็เป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็น ไทลื้อ ไทจีน หรือแม้แต่ไทใหญ่ซึ่งจัดว่าเป็นแรงงานที่มีบทบาทสำคัญในธุรกิจทุกภาคส่วนของจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน

“ไทใหญ่” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งของชนชาติไท มีถิ่นฐานกระจายอยู่ในภูมิภาคแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยตั้งถิ่นฐานอยู่มากที่สุดในรัฐฉานทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสหภาพเมียนมาร์ จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ได้ปรากฏหลักฐานว่า ชาวไทใหญ่มีการติดต่อกับชาวล้านนามาตั้งแต่อดีตตั้งแต่ในสมัยพระญามังรายได้ขยายอาณาจักรล้านนาไปถึงเมืองไทใหญ่ (รัฐฉาน) และได้ให้โอรสคือ ขุนเครือไปครองเมืองนายนอันเป็นหัวเมืองไทใหญ่ นอกจากนี้ ก็มีการติดต่อค้าขายกันระหว่างชาวไทใหญ่และชาวล้านนาโดยตลอด เช่น มีพ่อค้าไทใหญ่จากหัวเมืองต่าง ๆ ในพม่าขนสินค้าบรรทุกหลังวัวหรือม้าเข้ามาในรูปของขบวนวัวต่าง ม้าต่าง อีกทั้งยังมีชาวไทใหญ่ที่เชี่ยวชาญการทำไม้สักจากพม่าได้เข้ามาทำมาหากินโดยการตัดไม้สักส่งไปขายยังเมืองมะละแหม่ง ชาวไทใหญ่เหล่านี้มีจำนวนมากที่เข้ามาแล้วไม่กลับพม่าอีกเลย โดยตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทยและกลายเป็นพลเมืองไทยไปในที่สุด (สายสม ธรรมธิ, 2538, หน้า 3)

เหตุการณ์ที่ทำให้ชาวไทใหญ่ต้องอพยพเข้ามาในประเทศไทยมีหลายเหตุการณ์ เช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพม่า โดยเฉพาะระหว่างปี พ.ศ. 2428-2429 อังกฤษได้เข้ามายึดอำนาจของกษัตริย์พม่าและล้มล้างระบบราชาธิปไตย เป็นเหตุให้หัวเมืองต่าง ๆ ในรัฐฉานพากันก่อการจลาจล เกิดเป็นสงครามแย่งชิงอำนาจระหว่างชาวไทใหญ่กันเองและชาวไทใหญ่กับชาวพม่า สงครามดังกล่าวก่อให้เกิดความวุ่นวายในเมืองก่องและเมืองใกล้เคียง ทำให้ชาวไทใหญ่จำนวนมากต้องลี้ภัยมาอยู่ในประเทศไทย โดยเฉพาะในแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย และเชียงใหม่

นอกจากนี้ เหตุการณ์ในอดีตที่ทำให้ชาวไทใหญ่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ก็คือ ภายหลังจากที่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษใน พ.ศ. 2491 เป็นต้นมา เกิดความขัดแย้งทางการเมืองการปกครองระหว่างกลุ่มอำนาจและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ภายในประเทศพม่ามาโดย

ตลอด เนื่องด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ พยายามที่จะเรียกร้องเสรีภาพตามสนธิสัญญาปางหลวง และเหตุการณ์ดังกล่าวได้ทวีความรุนแรงเป็นการสู้รบ อีกทั้งเหตุการณ์ที่กองกำลัง MTA นำโดย ขุนสายอมสลายกองทัพในปี พ.ศ. 2539 ทางกรมพม่าได้กวาดต้อนและปราบปรามราษฎรที่อาศัย อยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ อย่างหนัก เพื่อป้องกันไม่ให้ช่วยเหลือกองกำลังกู้ชาติที่หลงเหลืออยู่ ซึ่งเป็นผล ให้ชาวไทใหญ่ทั้งที่เป็นทหารในกองกำลังกู้ชาติและราษฎรในเขตพื้นที่การต่อสู้ในรัฐฉานต้องละทิ้ง ถิ่นฐานเดิมเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยที่ปลอดภัยกว่า จากเหตุการณ์ในอดีตเป็นผลทำให้เกิด ความยากลำบากกับสภาวะความเป็นอยู่จนกระทั่งสืบเนื่องมาถึงในปัจจุบัน ทำให้มีกลุ่มผู้อพยพ ชาวไทใหญ่ต้องเดินทางเข้ามาหางานทำในประเทศไทยมากขึ้น ซึ่งส่วนมากมักจะเข้ามาใน ลักษณะของแรงงานข้ามชาติ และเป็นผลให้ในปัจจุบันชุมชนชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ ของประเทศไทยนั้นมีจำนวนมากขึ้นในหลายจังหวัด โดยเฉพาะในเขตจังหวัดเชียงใหม่ที่มี ชายแดนติดกับรัฐฉานของสหภาพเมียนมาร์ ชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาอาศัยในจังหวัดเชียงใหม่ นั้นมีอยู่ในหลายพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนตามแนวชายแดน หรือชุมชน ในสังคมเมืองก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ชาวไทใหญ่เป็นชนชาติที่มีการแสดงออกในมิติการต่อสู้ทางการเมือง รวมถึงการมีสำนึกทางตัวตนเพื่อแสวงหาอิสรภาพ และหลักหนึ่งความเป็นพม่าในเวลาเดียวกัน ดังนั้น เครื่องมือการต่อสู้ทางหนึ่งก็คือ การใช้วัฒนธรรมในการนิยามความเป็นตัวตนรวมถึงใช้ กำหนดความสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยเช่นกัน กระบวนการทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจนี้ก็คือการพยายาม ดึงเอาประเพณีพิธีกรรมมาใช้ประโยชน์ในการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ของชุมชนไทใหญ่ และ การอาศัยอยู่ในประเทศไทยแห่งนี้ก็ถือเป็นโอกาสที่ชาวไทใหญ่ได้แสดงออกถึงวัฒนธรรมที่ บ่งบอกความเป็นอัตลักษณ์ของพวกเขาได้อย่างอิสระ

อัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่เป็นเรื่องราวที่ผสมผสานระหว่างเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่แสดงถึงความเป็นชนชาติพันธุ์ไทที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้ได้แสดงออก ในหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็น ตำนาน เพลง ศิลปะการแสดง ประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงความเป็นตัวตนของพวกเขา และในบางช่วงเวลาชาวไทใหญ่ก็มีการผลิตซ้ำทาง อัตลักษณ์โดยใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะประเพณีพิธีกรรมเป็นเครื่องมือใน การนำเสนอ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่มีส่วนสัมพันธ์กับประเพณีพิธีกรรม ตลอดจนความเชื่อที่แฝงอยู่อย่างแนบแน่น

อย่างไรก็ตาม ประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนั้นย่อมมี การปรับเปลี่ยนไปตามปัจจัยทางสังคมที่ผันแปรได้ตลอดเวลา ในปัจจุบันพบว่า ประเพณีพิธีกรรม

ต่าง ๆ ของชาวไทใหญ่ถูกนำมาปรับและปรับเปลี่ยนในรูปแบบใหม่และความหมายใหม่ ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้เองที่ทำให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในบริบทใหม่ที่แตกต่างกันไป ทั้งพื้นที่ในเมืองและชายขอบ

การปรับเปลี่ยนทางประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อนี้ก็จะเป็นไปตามเงื่อนไขและผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เข้ามา ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและเป็นพลังในการต่อรองให้ยอมรับในความเป็นชาติพันธุ์ไทร่วมกับคนไทย รวมถึงเพื่อเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมืองอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ได้ถูกเปลี่ยนแปลง ความหมายครั้งสำคัญ โดยหน่วยงานของภาครัฐที่กำหนดให้ชาติพันธุ์ไทใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้ภาพว่าเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ดังนั้น ประเพณีพิธีกรรมของชาวไทใหญ่จึงกลายเป็นบริบทของการสร้างอัตลักษณ์ชุดใหม่ของชาวไทใหญ่ที่สัมพันธ์กับกระแสทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ชาวไทใหญ่เหล่านี้แม้ว่าจะอาศัยอยู่ในประเทศไทย พวกเขาก็ยังคงสืบสานวัฒนธรรมของตนไว้ โดยเฉพาะทางด้านประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อซึ่งปรากฏค่อนข้างชัดเจนในสังคมชนบทที่แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่ก็ยังน้อยกว่าในสังคมเมืองอยู่มาก ในส่วนสังคมเมืองนั้นปัจจุบันด้วยกระแสทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาครอบงำจึงส่งผลให้วิถีทางประเพณีพิธีกรรมของชาวไทใหญ่ในเขตชุมชนเมืองนั้นปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก เช่น ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ถูกตัดทอนลงไป และมีการก่อรูปของประเพณีพิธีกรรมใหม่ที่บ่งบอกถึงตัวตนทางชาติพันธุ์ขึ้นมา เป็นต้น ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้เองที่ทำให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในบริบทใหม่

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า 'อัตลักษณ์' เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม และวัฒนธรรมก็สามารถปรับเปลี่ยนไปตามปัจจัยแวดล้อมทางสังคมได้ตลอดเวลา เมื่อวัฒนธรรมปรับเปลี่ยน อัตลักษณ์ของชนชาติพันธุ์ไทใหญ่จึงปรับเปลี่ยนไปตามเช่นกัน

ด้วยการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่มีมาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาในประเด็นดังกล่าว โดยพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ พื้นที่ในตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง ซึ่งจะเป็นภาพแทนของชาวไทใหญ่ในชุมชนเมือง และในตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นภาพแทนของชาวไทใหญ่ในชุมชนแนวชายขอบ ในการเลือกพื้นที่ชายขอบดังกล่าวมาเป็นฐานเทียบให้เห็นการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองนั้น เนื่องจากชุมชนชายขอบดังกล่าวเป็นชุมชนที่มีชาวไทใหญ่อาศัยอยู่จำนวนมาก ก่อปรกับเป็นชุมชนที่อยู่ในตำบลที่มีพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ติดกับรัฐฉาน และยังมีได้ถูกแทรกแซงจาก

หน่วยงานรัฐให้เป็นเมืองท่องเที่ยว อีกทั้งชุมชนดังกล่าวก็ยังคงสืบสานวัฒนธรรมตามแบบท้องถิ่นไทใหญ่ของตนไว้ค่อนข้างชัดเจนกว่าในสังคมเมือง โดยเฉพาะทางด้านประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อแบบดั้งเดิม นั่นคือ รูปแบบประเพณีพิธีกรรมตามแบบรอบปีของชาวไทใหญ่ในรัฐฉานที่มีในเดือนต่าง ๆ ทั้ง 12 เดือน และเป็นประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทั้งทางพุทธและผี ซึ่งความเชื่อทางผีนั่นเองก็ถือเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนเผ่าไท

การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์กับการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ จะเป็นการศึกษาที่ทำให้เข้าใจถึงอัตลักษณ์ของชนชาติพันธุ์ไทใหญ่ซึ่งนับวันเริ่มมีบทบาทอย่างมากในจังหวัดเชียงใหม่โดยเฉพาะการถูกนำมาเสนอในฐานะสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งการศึกษานี้จะทำให้เห็นว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมา กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่มีวิถีทางประเพณีพิธีกรรมและระบบความเชื่อดั้งเดิมอย่างไร สะท้อนบทบาทของความเชื่อทางพุทธและผีที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่อย่างไรบ้าง และในเขตชุมชนเมืองรวมถึงชุมชนชายขอบพวกเขามีการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ และอัตลักษณ์อย่างไร รวมถึงการปรับเปลี่ยนทางอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ส่งผลต่อสังคมไทยและตัวชาวไทใหญ่เองอย่างไรบ้าง นอกจากนี้แล้วการศึกษานี้ก็จะทำให้เข้าใจถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ ผลศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยเชื่อว่าจะทำให้เข้าใจความเป็นตัวตนของชาวไทใหญ่ซึ่งมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมดั้งเดิม และสามารถเป็นพื้นฐานทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้มีการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม ระบบความเชื่อและอัตลักษณ์ของในกลุ่มชาวไทใหญ่ นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจและรู้เท่าทันถึงผลสืบเนื่องของการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ที่มีต่อสังคมไทยและตัวชาวไทใหญ่เองในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระบบความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรม และบทบาทของความเชื่อต่าง ๆ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่
3. เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทใหญ่ในกระแสความเคลื่อนไหวทางสังคม
4. เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนทางอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ และผลของการ

ปรับเปลี่ยนทางอัตลักษณ์ที่มีต่อสังคมไทยและชาวไทใหญ่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. การก่อรูปของอัตลักษณ์มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับบริบททางวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนาถูกนำมาใช้เพื่อหลอมรวมความหลากหลายของชาติพันธุ์ไทใหญ่ซึ่งประกอบด้วยไตเก่า ไตใหม่และไตพม่าเข้าไว้ด้วยกัน และทำให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ในเรื่องสำนึกชาติพันธุ์ขึ้น เช่น การเกิดชุมชนคนต่างถิ่นซึ่งพยายามปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมเจ้าของประเทศในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังยึดโยงอยู่กับบ้านเกิดเมืองเดิมอย่างเหนียวแน่น ด้วยการหวนระลึกค้นหา ปรับปรุง หรือรื้อฟื้นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดิม เพื่อให้วัฒนธรรมของตนนั้นดำรงอยู่รอดได้ในสังคม และในขณะเดียวกันภายใต้ภาวะการณ์ของบ้านเมืองใหม่ ชาวไทใหญ่ก็พยายามประสานตนเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของบ้านเมืองใหม่ในฐานะเป็นชนชาติเดียวกัน

2. อัตลักษณ์และวัฒนธรรมไทใหญ่นั้นไม่หยุดนิ่ง หากแต่มีความเคลื่อนไหวและปรับเปลี่ยนไปได้ตามกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่กระนั้นชาวไทใหญ่ก็ยังคงไว้ซึ่งความพยายามที่จะสืบสานวัฒนธรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของตนเองไว้

3. การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมด้านประเพณีพิธีกรรมนั้นเกิดจากปัจจัยที่หลากหลายส่วนหนึ่งก็มาจากหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ และใช้ความเป็นรัฐชาติในการออกข้อกำหนดต่าง ๆ เพื่อระบุนกรอบวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ให้เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ ตามแต่ผลประโยชน์ที่จะเข้ามา กอปรกับปัจจุบันการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Tourism) ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นกลไกในการปรับตัวผสมผสานทางวัฒนธรรม ปัจจัยนี้ทำให้พลังของรัฐและธุรกิจเผด็จการเข้ามาในวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์อย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้เกิดการประดิษฐ์ใหม่ทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มในการแสดงตัวตนและเรียกร้องสิทธิ รวมถึงเพื่ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งผลประโยชน์นี้เองที่ทำให้เห็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้า (Commoditization) และนำมาซึ่งการจัดฉากหรือสร้าง "ความเป็นของแท้ดั้งเดิม" (Staged authenticity)

4. ความแตกต่างของชุมชนไทใหญ่ในสภาวะความเจริญทางสังคมที่แตกต่างกันระหว่างในเมืองกับชายขอบทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรมในรอบปีที่เห็นได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในสังคมเมือง

5. การศึกษานี้จะนำไปสู่ความเข้าใจว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่สามารถเลื่อนไหลแปรเปลี่ยนไปได้ตามบริบทต่าง ๆ และในขณะเดียวกันอัตลักษณ์ความเป็นไทใหญ่นั้นมีความสัมพันธ์

เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของพวกเขา โดยเฉพาะทางด้านประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อนี้ก็สามารถปรับเปลี่ยนไปตามกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นจากปัจจัยต่าง ๆ ตลอดเวลา และเมื่อประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทใหญ่ก็ปรับเปลี่ยนไปในลักษณะต่าง ๆ เช่นกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทำให้ทราบระบบความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรม รวมถึงบทบาทของความเชื่อต่าง ๆ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่
2. ทำให้เข้าใจปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่
3. ทำให้เข้าใจลักษณะการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อ รวมถึงการปรับเปลี่ยนทางอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในกระแสความเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจถึงผลของการปรับเปลี่ยนทางอัตลักษณ์ที่มีต่อชาวไทใหญ่และสังคมไทย
4. เป็นแนวทางและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ รวมถึงบูรณาการกับศาสตร์ที่เกี่ยวข้องต่อไป อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจพื้นฐานความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษาประเพณีพิธีกรรมของชาวไทใหญ่ รวม 12 ประเพณีที่เป็นประเพณีสำคัญในรอบปี คือ

- 1.1 ประเพณีปอยปีใหม่ไตและหลู่ข้าวใหม่ (ปีใหม่ไทใหญ่และทำบุญถวายข้าวใหม่)
- 1.2 ประเพณีเข้าวาส (เข้าปริวาสกรรม)
- 1.3 ประเพณีหลู่ข้าวหย่ากู่ (ทำบุญถวายข้าวยาคุ)
- 1.4 ประเพณีปอยสงล่อง (บรพพา)
- 1.5 ประเพณีขึ้นจองปีใหม่ (สงกรานต์)
- 1.6 ประเพณีปอยเจ้ดี (ก่อเจดีย์ทราย)
- 1.7 ประเพณีแม่ผีเจ้าเมือง (เลี้ยงผีเจ้าเมือง)
- 1.8 ประเพณีเข้าหว่า (เข้าพรรษา)

- 1.9 ประเพณีแห่นมชมโก่จาและแห่นหัวศีล (ทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับและทำบุญเลี้ยง
ผู้อยู่ศีลในช่วง เข้าพรรษา)
1.10 ประเพณีต่างขอมต่อโหลง (ทำบุญใหญ่ก่อนออกพรรษา)
1.11 ประเพณีออกหว่า (ออกพรรษา)
1.12 ประเพณีหูลู่สำกานคำและปอยแค (ทอดกฐินและทำบุญถวายผ้า)

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษานี้จะเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในชุมชนชาวไทใหญ่ 2 ตำบลของจังหวัด
เชียงใหม่ ซึ่งได้แก่ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นภาพแทนของระบบ
ประเพณีในสังคมเมืองซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยว และตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
ซึ่งเป็นภาพแทนของระบบประเพณีในสังคมชายขอบ

2.1 ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาใน 2 พื้นที่ ได้แก่

2.1.1 ชุมชนชาวไทใหญ่บริเวณวัดป่าเป้า

2.1.2 ชุมชนชาวไทใหญ่บริเวณวัดกุเต้า

2.2 ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาใน 2 พื้นที่ ได้แก่

2.2.1 ชุมชนชาวไทใหญ่บริเวณวัดนาหวาย

2.2.2 ชุมชนชาวไทใหญ่บริเวณวัดเวฬุวัน

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาโดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบการปรับเปลี่ยนวิถีทางประเพณี
พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทใหญ่ระหว่างชุมชนชายขอบกับชุมชนเมือง โดยจะนำพื้นที่
ชายขอบมาเป็นฐานเทียบให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในชุมชน
ของชาวไทใหญ่ในสังคมเมือง อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกพื้นที่
แต่การนำพื้นที่ชายขอบมาเป็นฐานเทียบนั้น เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวยังมิได้เป็นเมืองท่องเที่ยว
อีกทั้งอยู่ในเขตห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจรัฐ ดังนั้นจึงพบเห็นวิถีทางประเพณีพิธีกรรมที่คง
ความเป็นท้องถิ่นได้ชัดเจนกว่าในสังคมเมือง

3. ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษานี้ครอบคลุมระยะเวลาที่ชาวไทใหญ่ทั้งสองตำบลจัดงานประเพณีพิธีกรรม
สำคัญดังกล่าว นับตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2541 จนถึงปี พ.ศ. 2555 รวมระยะเวลาในการศึกษา ทั้งสิ้น
15 ปี ทั้งนี้ การรวบรวมข้อมูลภาคสนามในปี พ.ศ. 2550-2555 นั้นผู้วิจัยได้สังเกตการณ์อย่างมี
ส่วนร่วมและสัมภาษณ์ในคราวเดียวกัน ซึ่งบางส่วนเป็นข้อมูลจากงานชุดเดิมของผู้วิจัย แต่
ในส่วนของการรวบรวมข้อมูลภาคสนามนับจากปี พ.ศ. 2541-2549 นั้นจะเป็นการรวบรวมข้อมูล

จากเอกสารและจากการสัมภาษณ์แบบย้อนหลัง

การเลือกศึกษาตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2541 เนื่องจากเป็นปีที่มีชาวไทยใหญ่เข้ามาอาศัยอยู่ไทยเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ขนส่งผู้โดยสารของท่าอากาศยานนานาชาติ (MTA) ส่งมอบอาคารทั้งหมดให้รัฐบาลทหารพม่าเมื่อปี พ.ศ. 2539 และทำให้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบทั่วรัฐฉานจากการกระทำของทหารพม่าในเวลาต่อมา (พันเอกเจ้ายอดศึก, นิพัทธ์พรเพ็งแก้ว และนวลแก้ว บุณยวัฒน์, 2552, หน้า 32-33)

4. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลชาวไทยใหญ่ แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 2 กลุ่ม คือ

4.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำในชุมชน ซึ่งได้แก่

4.1.1 ผู้นำแบบเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชนหมู่บ้าน เป็นต้น

4.1.2 ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เช่น พระสงฆ์ ผู้อาวุโส หมอเมือง (ผู้นำในพิธีกรรมบูชาผีเจ้าเมือง) จเร (ผู้ที่มีความรู้ทางด้านหนังสือ โดยมากมักเป็นผู้ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว) เป็นต้น

4.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านทั่วไป ซึ่งมีเกณฑ์ตามสถานะภาพ ดังนี้

4.2.1 ผู้ให้ข้อมูลจะต้องเป็นผู้ที่เคยมีส่วนร่วมในงานประเพณีพิธีกรรมไทใหญ่ที่จัดขึ้นทั้งในรัฐฉานและในประเทศไทย

4.2.2 ผู้ให้ข้อมูลอาจเป็นบุคคลที่เกิดและเติบโตในประเทศไทย หรือเป็นบุคคลที่เกิดในรัฐฉานและอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยภายหลัง ทั้งนี้จะไม่จำกัดเพศและสาขาอาชีพ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นกลุ่มชาวไทยที่มีเชื้อสายไทใหญ่ รวมถึงกลุ่มชาวไทยใหญ่ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ก่อนปี พ.ศ. 2541 ซึ่งจากตัวเลขสถิติพบว่าจำนวนผู้ลี้ภัยชาวรัฐฉานที่เข้ามาในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นนับจากที่ขนส่งผู้โดยสาร เช่น ในช่วงเดือนเมษายนและพฤษภาคม พ.ศ. 2539 นั้นมีประมาณ 2,000 คน โดยผ่านเข้ามาตามเขตชายแดนหลัก ๆ 3 จุด คือ แม่ฮ่องสอน อำเภอเชียงดาวและอำเภอฝางจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อบวกกับจำนวนผู้ลี้ภัยที่เข้ามาอย่างต่อเนื่องตามที่มีมติเพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งรัฐฉานหรือ SHRF ได้ประมาณตัวเลขในเดือนมีนาคม-กรกฎาคม พ.ศ. 2540 ซึ่งมีจำนวน 34,000 คน ทำให้คาดการณ์ว่ามีผู้ลี้ภัยชาวรัฐฉานที่ได้หนีเข้ามาในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2539-2540 มีถึง 80,000 คน (มูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งรัฐฉาน, 2541, หน้า 59-60)

นิยามศัพท์เฉพาะ

ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 663)

พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตน ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตนตามความเชื่อและศรัทธาของตนในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมทางศาสนาด้วยความเชื่อและศรัทธา ถือเป็นกิจกรรมบูชา หรือการปฏิบัติในการทำพิธี อันล้วนแต่เกี่ยวกับชีวิต ความเป็นอยู่ประจำวันทั่วไป และอ้างถึงความเชื่อเก่าแก่ของชาวหมู่บ้านในชนบททั้งสิ้น ทั้งยังบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของบุคคลผู้อยู่ในสังคมนั้น ๆ พิธีกรรมนั้นมักมีการพัฒนารูปแบบอยู่เรื่อย ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับผู้คนในแต่ละถิ่นฐาน โดยมักจะผสมผสานระหว่างพิธีที่มีอยู่เดิมกับของใหม่ซึ่งเข้ามามีบทบาท (ธูปณี, 2549, หน้า 9-10)

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคมนั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ เหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความเคารพเกรงกลัว ฉะนั้น ความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึง ความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (Belief in spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่าง ๆ แต่ยังรวมถึงปรากฏการณ์ที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ดันไม้ (ดันโพธิ์ ดันไทร) ปาเขา ศาสนา ประเพณี เป็นต้น (ธวัช ปุณโณทก, ม.ป.ป., หน้า 1)

ชาวไทใหญ่ หมายถึง ชาวไทกลุ่มหนึ่งที่มีมากในรัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์ พวกเขาเรียกตนเองว่า คนไต ส่วนคำว่า "ไทใหญ่" เป็นคำที่คนไทยในประเทศไทยใช้เรียกกัน แต่สำหรับคนต่างชาติจะเรียกว่า ขาน หรือ ฉาน ตามแบบภาษาพม่า ชาวไทใหญ่เหล่านี้บางส่วนได้เคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดต่าง ๆ ของไทย โดยเฉพาะในเขตจังหวัดทางภาคเหนือ เช่น จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน เป็นต้น ซึ่งบางคนก็ได้สัญชาติไทยในที่สุด

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้จะใช้คำว่า "ไท" ในการเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ไทนอกประเทศไทย ซึ่งเป็นไปตามคำอธิบายของจิตร ภูมิศักดิ์ (2544, หน้า 3) ที่กล่าวว่า "ทั้งนี้ ก็เพื่อแยกให้เป็นที่แจ่มชัดว่ามีได้หมายถึง คนไทยที่มีสัญชาติไทยอย่างในประเทศไทยของเรา หากหมายถึง ประชาชนที่มีเชื้อสายดั้งเดิมสืบมาจากชนเผ่าไทหรือไต ซึ่งเป็นชนเผ่าหนึ่งที่กระจายกันอยู่ในดินแดนของประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ เช่น ในอินเดีย สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม สาธารณรัฐประชาชนจีน สหภาพเมียนมาร์ เป็นต้น"

กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) หมายถึง กลุ่มที่มีเชื้อชาติเดียวกันหรือสืบเชื้อสายมา

จากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน และมีวัฒนธรรม เช่น ภาษา ความเชื่อ พิธีกรรม ที่สามารถจำแนกความแตกต่างจากกลุ่มอื่นในสังคมได้

สำนึกทางชาติพันธุ์ (Ethnic consciousness) หมายถึง สำนึกที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์รู้สึกว่าตนแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นรู้สึกว่าเป็นสมาชิกกลุ่มด้วยปัจจัยบางอย่างร่วมกัน สำนึกทางชาติพันธุ์จึงเกิดจากการนิยามความหมายของตนเองและกลุ่มตน ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นสิ่งมั่นคงที่ซ่อนอยู่ในตัวตนของแต่ละคนและยากที่จะเปลี่ยนแปลง (วันดี สันติวุฒิมณี, 2545, หน้า 10)

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic identity) หมายถึง สัญลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ร่วมกัน หรือในอีกแง่หนึ่ง คือ “ยุทธวิธี” ในการนำเสนอตัวเองของกลุ่มชนต่าง ๆ โดยใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการแสดงตัวตนว่าเขาเป็นใคร เช่น ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ภาษา การแต่งกาย ประวัติศาสตร์พื้นบ้าน ศิลปะ เป็นต้น อัตลักษณ์จึงมีลักษณะเป็นรูปธรรมที่คนภายนอกสามารถรับรู้ได้ผ่านการมองเห็น รับฟัง หรือสัมผัส และในบางช่วงเวลาอัตลักษณ์ก็มีความสั่นไหวและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไข สภาวะการณ์ และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้ได้ประยุกต์นำแนวทางศึกษาในหลายแขนงมาผนวกไว้ด้วยกัน รวมถึงได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัย รวมถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ และประเพณีพิธีกรรม ตลอดจนความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ มีดังนี้

1. แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ แบ่งออกเป็น 4 แนวคิด คือ

- 1.1 แนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity)
- 1.2 แนวคิดสำนึกทางชาติพันธุ์ (Ethnic consciousness)
- 1.3 แนวคิดการประดิษฐ์ประเพณี (Traditional invention)

1.4 แนวคิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม (Cultural adaptation)

แนวคิดทั้ง 4 ดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

1.1 แนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2541) กล่าวว่า โดยปกติแล้ว "กลุ่มชาติพันธุ์" (Ethnic group) โดยสรุปหมายถึง กลุ่มคนที่ถือว่ามี "อัตลักษณ์" ร่วมกันซึ่งเกิดจาก "ความรู้สึก" ร่วมว่ามีประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะและหรือชัดเจนแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มักมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ความเชื่อของตนเอง โดยปกติแล้วมักมีภาษาร่วมกัน มีการดำรงขอบเขตหรือพรมแดนทางชาติพันธุ์ของตนเอาไว้ในหมู่สมาชิกของกลุ่มแต่ละกลุ่ม ทำให้แต่ละกลุ่มต่างถือว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นเป็น "คนนอก" หรือ "คนอื่น" ไม่ใช่พวกเดียวกับตน

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2546) ได้กล่าวถึง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มีลักษณะเป็นกระบวนการที่ไม่อาจจะพิจารณาแยกออกจากความสัมพันธ์กับหน่วยทางสังคมอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทความสัมพันธ์กับรัฐชาติ ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์จึงไม่เพียงแต่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม หากแต่ยังเป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลุ่มชนผู้มีความอำนาจ ผู้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นชนกลุ่มใหญ่กับกลุ่มชนที่ด้อยอำนาจกว่า หรือผู้ถูกเรียกโดยชนกลุ่มแรกว่า ชนกลุ่มน้อย

กระบวนการเบื้องต้นที่รัฐชาติใช้ในการดำเนินโครงการสร้างความศิวิไลซ์ คือ การจัดจำแนกทางชาติพันธุ์ ซึ่งประกอบด้วยการแยกประเภทของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ออกจากกัน ด้วยการหาหรือสร้างอัตลักษณ์ร่วมเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม และการสร้างชื่อเรียกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่รัฐสร้างและจัดจำแนกขึ้นจึงเป็นอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นจากภายนอก และเป็นอัตลักษณ์ประดิษฐ์ ซึ่งต่างจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่สร้างจากภายใน (Self-identification) ตรงที่เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกแซ่แซ่ เปลี่ยนแปลงยาก และถูกทำให้เป็นสถาบัน (Institutionalization of ethnicity) เพื่อประโยชน์ในการจัดการและควบคุม

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทความสัมพันธ์กับรัฐชาติจึงเป็นทั้งสิ่งที่เลือกเองและสิ่งที่ถูกเลือกให้ อัตลักษณ์ทั้งสองประเภทไม่ได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาดจากกัน หากแต่สัมพันธ์กันแบบวิภาษลักษณะ (Dialectic) โดยปะทะสังสรรค์ ต่อรองซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการครอบงำของกระบวนการจัดจำแนกและสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์โดยรัฐชาติ ไม่อาจกระทำได้อย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ แต่มักถูกตรวจสอบ ตอบโต้ และตีความใหม่อยู่เสมอ

จากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกจัดจำแนกประเภทไว้อย่างถาวรและตายตัว อาจเลือกที่จะปฏิเสธ หรืออาจหยิบเอาสิ่งที่ถูกเลือกให้มาใช้ประโยชน์โดยตีความใหม่ และพยายามขยับเขยื้อนกรอบอัตลักษณ์ที่หยุดนิ่ง ที่รัฐสร้างให้เพื่อเพิ่มพื้นที่ในการสร้างความหมายของอัตลักษณ์ตนเอง

ความสามารถในการขัดขึ้นและไม่ยอมจำนนต่ออำนาจ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงอิสรภาพที่พอมืออยู่ในการเลือกที่จะเป็นตัวแทนของตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตชายขอบของประเทศไทย การตอบโต้ดังกล่าวอาจเลือกกระทำการผ่านการรื้อฟื้น และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อแสดงตัวตนของตนเองต่อสังคมภายนอก

การประดิษฐ์ใหม่ของอัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่รัฐ หรือสถาบันทรงอำนาจในสังคมไทยกระทำ และบังคับให้อยู่ฝ่ายเดียว หากยังเป็นกระบวนการที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในชายขอบสร้างและผลิตใหม่อยู่ตลอดเวลาด้วยเช่นกัน อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงเป็นอัตลักษณ์กระทำการ (Active identity) ที่พยายามขยับเขยื้อนกรอบอัตลักษณ์ประดิษฐ์อันทรงอำนาจที่หยุดนิ่งและตายตัว ด้วยการปะทะสังสรรค์ การเลือกสรรและปฏิเสธ การตีความและนิยามใหม่เพื่อให้อัตลักษณ์แบบเดียว และเปลี่ยนแปลงไม่ได้ กลายเป็นกระบวนการที่เป็นอเนกลักษณะ ที่พื้นที่ในการแสดงตัวตนมีขอบเขตที่กว้างและหลากหลายขึ้น ที่อนุญาตให้มีการเลือกใช้และผสมผสานอัตลักษณ์ในหลายลักษณะในสถานการณ์ต่าง ๆ กันได้

สำหรับแนวคิดที่น่าสนใจของนักวิจัยอื่น ๆ ที่ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2546) ได้กล่าวถึง มีดังนี้

งานของ Fredrick (1969 อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546, หน้า 6) ใน Ethnic Groups and Boundaries ได้ขยายการอธิบายแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ว่า เกิดจากการที่สมาชิกในกลุ่มนั้นสามารถที่จะเลือกใช้คุณสมบัติทางวัฒนธรรม (Cultural attribute) อย่างใดอย่างหนึ่งที่มีอยู่ ในการนิยามความเป็นตัวตนของตนเอง วัฒนธรรมจึงไม่ใช่แบบแผนปฏิบัติ หรือความเชื่ออย่างเดียว ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาแต่โบราณ แต่เป็นพฤติกรรมที่คนเลือกและปรับเปลี่ยนเพื่อนำมานิยามตนเองและกลุ่มขอบเขตหรือความเป็นสมาชิกภาพของกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่ขยับเขยื้อน และเปลี่ยนแปลงไปมาได้

Geertz and Keyes (1997 อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546, หน้า 7) เห็นว่าพื้นฐานสำคัญของการสร้างความเหมือนและความต่างของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์มาจากแนวคิดเรื่องกำเนิดหรือต้นกำเนิดร่วม (Shared descent) ที่คนในกลุ่มเชื่อว่าสืบทอดและปฏิบัติร่วมกันมาจนกลายเป็นที่มาและรากฐานของกลุ่มที่มาของกำเนิดร่วมอันเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อาจมี

ลักษณะเป็นเรื่องเล่าถึงที่มา การอพยพมาตั้งถิ่นฐานในที่ใหม่ ความทรงจำร่วมถึงประวัติศาสตร์ การถูกกดขี่จากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพลง ตำนาน และการละเล่นต่าง ๆ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาอัตลักษณ์ในฐานะที่ไม่ใช่เพียงสิ่งที่มีสมาชิกลงใน "มี" และ "สืบทอด" มาร่วมกัน ฉะนั้น จึงเป็นความสัมพันธ์และกระบวนการในการสร้างความแตกต่างระหว่างคนที่เต็มไปด้วยการต่อรอง ความไม่คงที่ และความไม่แน่นอนอยู่ตลอดเวลา ในแง่นี้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงมีลักษณะเป็นกระบวนการ (Process) มากกว่าคุณลักษณะที่ถาวรและตายตัว (Trait)

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2547) ได้กล่าวถึง แนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ของนักวิจัยต่างชาติไว้ดังนี้

Isaacs (1975 อ้างถึงใน ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2547, หน้า 25-26) กล่าวถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ว่า ได้มาจากการเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง และเป็นพื้นฐานสำคัญให้มีความรู้สึกผูกพันกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งสืบทอดอดีตและกำหนดสถานการณ์ปัจจุบัน และมีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์และชีวิตของบุคคล

ในส่วนขององค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มี 2 มิติ คือ ร่างกาย (Body) และ นาม (Name) "ร่างกาย" มีรากฐานทางชีวภาพ ซึ่งแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงได้บ้าง แต่ก็ยังบ่งบอกชาติพันธุ์ของคนอยู่ เช่น สีผิว และลักษณะรูปร่างหน้าตา ส่วน "นาม" ก็เป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมักจะดำรงได้นานและซ่อนความหมายในเชิงประวัติศาสตร์ไว้ด้วย อย่างไรก็ตามคนบางคนอาจจะปฏิเสธอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตัวเองในการเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่แข็งแกร่งกว่า ที่ทำให้รู้สึกว่าการกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองต่ำต้อยน่าอับอาย

อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546) ได้กล่าวถึง "อัตลักษณ์"(Identity) ว่า ความหมายของมโนทัศน์ "อัตลักษณ์" มักถูกกล่าวถึงควบคู่ไปกับมโนทัศน์อำนาจ การนิยามความหมาย หรือการสร้างภาพแทนความจริง (Representation) เมื่อสัมพันธ์กับมโนทัศน์เหล่านั้น "อัตลักษณ์" จึงมิได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวปัจเจกอีกต่อไป

นอกจากนี้แล้ว อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546) ยังได้กล่าวถึงแนวคิดที่น่าสนใจของนักวิจัยอื่น ๆ ไว้ดังนี้

Leach (1954 อ้างถึงใน อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546, หน้า 70) ซึ่งได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนคะฉิ่นซึ่งเป็นคนบนที่สูงและคนไทใหญ่ซึ่งทำนาค้าในที่ลุ่มในพม่า พบว่าการนิยามความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตามบริบทของความสัมพันธ์ทาง

สังคม การเมือง รวมถึงเศรษฐกิจ และการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชนทั้งสองกลุ่มเกิดจากการแต่งงานเพื่อสร้างพันธมิตรทางการเมืองและการรับจ้างแรงงาน งานของ Leach จึงเสนอภาพความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะที่เป็น "สถานภาพทางสังคม" มากกว่าหน่วยทางวัฒนธรรมที่ตายตัว

Keyes (n.d. อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, หน้า 71) ศึกษาความหมายของชาติพันธุ์ในฐานะของกระบวนการสร้างความหมาย ได้เสนอว่า ชุมชนไทยในที่ต่าง ๆ มิได้ผูกโยงกันบนพื้นฐานความเป็นชาติพันธุ์ แต่ยึดในความสำนึกในเทือกเถาเหล่ากอที่สืบกันมาตามตำนานความเชื่อโบราณ เช่น ตำนานพระยาเจือง หรือ ตำนานจามเทวี ที่น่าสังเกตก็คือ ผู้นำตามตำนานเหล่านี้เป็นบรรพบุรุษร่วมของคนเผ่าอื่น ๆ ด้วย เช่น พระยาเจืองเป็นที่นับถือในหมู่ขมุหรือลัวะ ส่วนนางจามเทวีก็เป็นที่นับถือของคนมอญ เป็นต้น

Friedman (1994 อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546, หน้า 71) ชี้ให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์จะมีกระแสสูงหรือทำทลายอำนาจรัฐได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอของพลังบูรณาการของรัฐศูนย์กลาง การรวมศูนย์เรียกร้องไม่ว่าจะเป็นแบบใดจะเกาะอยู่กับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์กับวัฒนธรรมของศูนย์กลาง อย่างไรก็ตามการเรียกร้องดังกล่าวอาจมิได้หมายถึงการเรียกร้องเพื่อแยกดินแดนหรือขอเป็นอิสระในทางการเมืองก็ได้ เช่น พวกคาตาลันในสเปน หรือ ไนในญี่ปุ่น ซึ่งมีได้ต้องการอธิปไตยทางการเมือง แต่ต้องการเพียงให้รัฐบาลกลางและประชาชนในประเทศนั้นยอมรับความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขา และยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมโดยไม่ใช้นโยบายผนวกกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation policies)

Barker (2000 อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546) พยายามจัดแบ่งประเภทการผสมผสานของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็น 6 รูปแบบ ดังนี้

1. ลักษณะที่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ 2 แบบ อยู่เคียงคู่กันแต่แยกกันเด่นชัด เช่น คนเอเชียที่ไปอยู่ในประเทศอังกฤษ และนิยามตนเป็นคนอังกฤษหรือคนเอเชียเพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง นี่เป็นกรณีที่อุดมการณ์ชาตินิยมหรือชาติพันธุ์นิยมที่มีความแข็งแกร่ง
2. การที่อัตลักษณ์สองแบบอยู่ควบคู่กัน และมีการผสมผสานในระดับหนึ่ง แต่ยังมีได้ถึงกับผสมผสานแบบแน่น เช่น คนอินเดียที่ไปอยู่อังกฤษและนิยามตนเป็นทั้งคนอังกฤษและอินเดีย ขึ้นกับสถานการณ์ที่เขาจะเลือกนิยามตนเป็นแบบไหน
3. การที่อัตลักษณ์ 2 แบบผสมผสานกันมากยิ่งขึ้น ในรุ่นลูกของคนเอเชียที่เกิดในอังกฤษ อาจนิยามตนเป็นคนอังกฤษเชื้อสายอินเดีย รุ่นลูกของคนจีนที่เกิดในไทยก็สามารถเรียกตนเป็นคนไทยเชื้อสายจีน นี่เป็นการผสมที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์แบบใหม่ขึ้นมา

4. การที่อัตลักษณ์แบบหนึ่ง ๆ สามารถดำรงลักษณะเด่นอยู่ได้ในต่างวัฒนธรรม เช่น พวกที่เชื่อเอกลักษณ์ของคนดำว่ามีลักษณะเหมือน ๆ กันไม่ว่าจะเป็นคนดำที่ไหนก็ตาม นี่เป็นการนิยามอัตลักษณ์ตนเองในเชิงสาร์ตานิยม

5. กรณีที่อัตลักษณ์แบบหนึ่งแข็งแกร่งมากและมีพลังดุคกลืนสูง สามารถหมัอัตลักษณ์และวัฒนธรรมอย่างอื่นจนสามารถสร้างความเหมือนและกลบความต่างได้ เช่น ในช่วงกระแสสูงของลัทธิจักรวรรดินิยมและลัทธิชาตินิยมในยุโรปช่วงศตวรรษที่ 19

6. การไม่ยอมถูกผูกติดอยู่กับอัตลักษณ์ใด ๆ อย่างตายตัว และสามารถนิยามตนเองในลักษณะที่เลื่อนไหลมาก ๆ ได้ นี่เป็นแนวโน้มต่อต้านสาร์ตานิยม ปล่อยให้การนิยามตนเป็นเรื่องยุทธศาสตร์และบริบท

ยศ สันตสมบัติ (2551) ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีลักษณะเช่นเดียวกับชุมชนหรือพื้นที่ทางสังคมซึ่งมิได้ถูกมองในลักษณะที่มีรูปแบบแน่นอนตายตัว อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ก็ถูกมองในลักษณะที่เป็น “ยุทธวิธี” ในการนำเสนอตัวเองของกลุ่มชนต่างๆ โดยใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการแสดงตัวตนว่าเขาเป็นใคร ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสั่นไหวและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไข สภาพการณ์ และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยังเป็นเรื่องของการเจรจาและการต่อสู้ ด้วยการรื้อรื้อ หรือใช้ขอบเขตทางชาติพันธุ์ (Ethnic boundaries) ที่ตนเองสร้างไว้เพื่อแบ่งแยกตนกับชนกลุ่มอื่น ๆ และสิ่งนี้เองที่ทำให้เกิดการก่อรูปผลิตใหม่ และนิยามความหมายทางวัฒนธรรมในลักษณะที่เลื่อนไหลไปตามบริบทและเงื่อนไขของการเจรจาต่อรองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

นอกจากนี้แล้ว ยศ สันตสมบัติ (2551) ยังได้อ้างถึงแนวคิดที่น่าสนใจของนักวิจัยอื่น ๆ ไว้ดังนี้

Leonard and Sorensen (1997 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2551) แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการสร้างความเป็นท้องถิ่นชุมชนกับอัตลักษณ์ของผู้คน เรื่องเล่าของคนพลัดถิ่นแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ไม่ได้มีลักษณะจำเพาะตายตัวแต่มีการต่อรอง เปลี่ยนแปลง และสร้างใหม่ภายใต้เงื่อนไขและบริบททางสังคม ยิ่งไปกว่านั้น มนุษย์ไม่ได้ถูกนิยามโดยพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังมีการปรับตัวเคลื่อนไหวในการสร้างพื้นที่และการควบคุมเหนือการนิยามอัตลักษณ์ที่ตนเองและคนอื่นสร้างขึ้น

Leach and Hinton (n.d. อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2551) จากงานศึกษาของ Leach ใน Political System of Highland Burma (1954) ที่เสนอว่า พิธีกรรม อาจจะเป็นเส้นทางในการค้นคว้าเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ Leach ให้ความหมายพิธีกรรมในลักษณะที่กว้าง

กว่าพิธีกรรมทางศาสนา โดยหมายรวมถึงปฏิบัติการด้านเทคนิคต่าง ๆ ที่มีลักษณะจำเพาะของท้องถิ่น เป็นธรรมเนียมพื้นบ้านที่มีนัยแห่งความสุนทรีย์ แต่ Hinton เสนอเพิ่มเติมว่า พิธีกรรมเป็นสิ่งที่แปลงสภาพได้ เพราะในพิธีกรรมมีการอ้างถึงสถานภาพทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความมั่นคงและความยากจน เมื่อความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง พิธีกรรมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน

Keyes (1979 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2551) เสนอว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้รับการนำเสนอผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมในหลายลักษณะ เช่น นิยายปรัมปรา ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ประวัติศาสตร์พื้นบ้าน คติธรรม ศิลปะ เป็นต้น การแสดงออกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และมีความหมายต่อปัจเจกชน การแสดงออกทางวัฒนธรรมยังทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งสมาชิกของกลุ่ม ๆ หนึ่งอาจแสดงอัตลักษณ์ที่ต่างกันออกมา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ดังนั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงทำหน้าที่เสมือนยุทธวิธีในการปรับตัว ยิ่งหากอัตลักษณ์ของชนบางกลุ่มไปขัดแย้งกับกลุ่มชาติพันธุ์หลักที่มีอำนาจ ก็เป็นไปได้ที่จะเกิดการแพร่กระจายและการผสมกลมกลืน ซึ่งความแตกต่างทางวัฒนธรรมก็อาจค่อย ๆ หายไปเช่นกัน

1.2 แนวคิดสำนักทางชาติพันธุ์

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ(2547) ได้กล่าวถึง แนวคิดสำนักทางชาติพันธุ์ ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

"รัฐชาติ" สามารถสร้างและส่งเสริมความรู้สึกว่า คนในชาติเดียวกันเป็นคนเชื้อสายเดียวกัน เพื่อให้เกิดความสมัครสมานและผูกพันต่อกัน รวมทั้งสามารถกลบฝัง ขจัด หรือปิดกั้นสำนักทางชาติพันธุ์แบบอื่น ที่อาจนำไปสู่ความแตกต่าง หรือแตกแยกทางการปกครอง การเสริมสร้างสำนักชาติพันธุ์ระดับชาติ และการสลายสำนักชาติพันธุ์ระดับท้องถิ่น อาศัยกลไกหลายอย่าง เช่น กฎหมาย ภาษา การศึกษา เป็นต้น นอกจากนั้น กระบวนการก่อตัวของรัฐชาติยังทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า "ชนกลุ่มน้อย" ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ยังคงมีวิถีชีวิตที่แตกต่าง และไม่ถูกกลืนรวมเข้าไปเหมือนกับชนกลุ่มใหญ่ในชาติ ชนกลุ่มน้อยได้รับการปฏิบัติอย่างแตกต่างกันตามนโยบาย หรือประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศ

ในโลกปัจจุบัน การเดินทางของผู้คนมีความสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น ธุรกิจและการท่องเที่ยวข้ามชาติได้ทำให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ในเรื่องสำนักชาติพันธุ์ขึ้น เช่น การเกิดชุมชนคนต่างถิ่น ซึ่งปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมเจ้าของประเทศในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังยึดโยงอยู่กับบ้านเกิดเมืองเดิมอย่างเหนียวแน่น หรือการหวนระลึก ค้นหา รื้อฟื้นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เดิมที่สูญ

หายไปเกือบหมดแล้ว เพื่อสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและเป็นพลังในการต่อรอง รักษาทรัพยากร หรือเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว จิวรรณ ประจวบเหมาะ (2547) ยังได้กล่าวถึง แนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับแนวคิดจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ (Ethnicity) ของนักวิจัยต่าง ๆ ไว้ดังนี้

Cohen (1974 อ้างถึงใน จิวรรณ ประจวบเหมาะ, 2547) ได้นำเสนอแนวคิด "จิตสำนึกทางชาติพันธุ์" ซึ่งเชื่อมโยงกับ "การรวมตัวทางชาติพันธุ์" หรือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีบรรพบุรุษ พฤติกรรมบางอย่างร่วมกัน เช่น ระบบเครือญาติ การแต่งกาย ประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งสมาชิกของแต่ละกลุ่มได้เรียนรู้โดยกระบวนการทางสังคม ทำให้มีประสบการณ์และจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ และแสดงออกในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในระบบสังคมร่วมกัน

Leach (1964); Barth (1969) (อ้างถึงใน จิวรรณ ประจวบเหมาะ, 2547) ความเป็นสำนึกชาติพันธุ์ และพรมแดนทางชาติพันธุ์ มิได้เกิดมาจากลักษณะทางพันธุกรรม หากแต่อาศัยการเลือกหยิบยกลักษณะทางวัฒนธรรมบางอย่าง เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหาร บ้านเรือน ขนบธรรมเนียม มาเป็นเส้นแบ่งแยกความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งออกจากอีกกลุ่มหนึ่ง ลักษณะเหล่านี้สามารถผันแปรตามสถานการณ์ และเคลื่อนไหวได้เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์ จึงเชื่อมโยงกับลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมหลายเรื่อง อาทิ การค้นหา หรือสร้างบรรพบุรุษ หรือความมือดีตร่วมกัน ด้วยการใช้เรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ ดนตรี ศิลปะ ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้คนรู้สึกว่ พวกเขามีกำเนิดที่รุ่งเรืองเหมือนกัน หรือผ่านประสบการณ์ของความเจ็บปวดร้าวร้าวมาด้วยกัน

1.3 แนวคิดการประดิษฐ์ประเพณี (Traditional invention)

Hobsbawm (1983 อ้างถึงใน วันดี สันติวุฒิมณี, 2545, หน้า 6-7) อธิบายความหมายของคำว่า Traditional invention ว่า หมายถึง ชุดของวิถีปฏิบัติ ซึ่งปกติแล้วจะถูกกำหนดขึ้นจากกฎเกณฑ์ที่ยอมรับกันทั้งโดยเปิดเผยและโดยปริยาย มีลักษณะเชิงพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ที่ต้องมีการส่งทอดค่านิยมและแบบแผนความประพฤติ โดยการกระทำซ้ำตามแบบเดิม ซึ่งแสดงถึงความต่อเนื่องกับอดีต

Ranger (n.d อ้างถึงใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2549) เห็นว่าการประดิษฐ์ประเพณีเปรียบเสมือนเครื่องมือในการจัดการสิ่งแปลกใหม่ พิธีกรรมใหม่ ๆ ถูกสร้างขึ้นโดยละเลยความหมายแบบเดิม ๆ เพื่อสร้างความหมายใหม่ขึ้นมา

1.4 แนวคิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม (Cultural adaptation)

ฉลาดชาย รมิตานนท์, วิชาดา สมสวัสดิ์ และเรณู วิชาศิลป์ (2541) กล่าวว่า

การปรับตัวนี้อาจเกิดจากปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม (เช่น อุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ) ที่สังคมนั้นมีปฏิสัมพันธ์กับระบบนิเวศด้วยก็ได้ การปรับตัวอันเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์กับสังคม-วัฒนธรรมอื่นในรูปของการแลกเปลี่ยน ขอบยิบขอยืม หรือผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม อาจเกิดขึ้นทั้งโดยปกติวิสัยและการตั้งใจกลืน อีกทั้ง การปรับตัวทางวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นเสมอเมื่อผู้คนมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคนอื่น

อมรา พงศาพิชญ์ (2547) กล่าวว่า ถ้าพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมย่อมนัยความว่า วัฒนธรรมที่ใช้ในความหมายวัฒนธรรมในรูปวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งรวมทั้งระบบความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

Cohen (1974 อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2547, หน้า17) เสนอว่า ข้อคิดในการพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมมีดังนี้

1. การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม (วรรณคดี ดนตรี การแสดง และศิลปกรรมอื่น ๆ) และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ
 2. องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้ากันเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม
 3. การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ
 4. วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง เช่น ธงมีความหมายมากกว่าผ้าผืนหนึ่ง
 5. การดำเนินชีวิตมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม
 6. พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้
 7. การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน
- ข้อคิดทั้ง 7 ข้อนี้ หมายถึง การปรับตัวที่นอกเหนือจากการปรับตัวทางชีวภาพเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ แต่เป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มอื่น

นิยพรรณ วรรณศิริ (2550) กล่าวถึง ขบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่า

เป็นขบวนการกว้าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย การหยิบยืมทางวัฒนธรรม การผสมผสานทางวัฒนธรรม และการกลืนกลายทางวัฒนธรรม

การหยิบยืมทางวัฒนธรรม (Cultural borrowing or interchange) เกิดขึ้นหลังจากที่วัฒนธรรมต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบกันย่อมมีการหยิบยืมแลกเปลี่ยนกันขึ้น การที่บุคคลจากต่างวัฒนธรรมมาสัมพันธ์กันย่อมหาทางที่จะแลกเปลี่ยนความเข้าใจซึ่งกันและกันเสมอ มิฉะนั้นจะทำความสัมพันธ์กันไม่ได้ วิธีแสดงออกซึ่งความคิดของบุคคลหนึ่งเมื่อเป็นที่เข้าใจของอีกบุคคลหนึ่งแล้ว บุคคลหลังนี้ย่อมจะจดจำไว้ใช้ชั่วคราวต่อไป การที่บุคคลต่างวัฒนธรรมทั้งสองนี้ต่างจำพฤติกรรมใด ๆ ของกันและกันไว้แล้วเอาไปใช้เป็นประจำ นาน ๆ เข้าย่อมถูกผนวกเข้ากับวัฒนธรรมเดิมของตน แต่ก็ยังพอจะแยกออกได้ว่าแบบใดเป็นวัฒนธรรมเดิมของตน และอันไหนขอยืมมาจากคนที่ตนคบหาจากต่างวัฒนธรรม การหยิบยืมวัฒนธรรมกันให้เกิดมาจากการพบปะกัน และความจำเป็นต้องเข้าใจกันให้ได้ และเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของวัฒนธรรมสัมพันธ์ ตราบใดที่ผู้คนในโลกยังมีการติดต่อไปมาหาสู่กันได้ ย่อมจะยุติการหยิบยืมวัฒนธรรมของกันและกันไม่ได้

การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Cultural integration) หลังจากวัฒนธรรมที่ต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบกัน สัมผัสกัน และเกิดการหยิบยืมแลกเปลี่ยนกันใช้ในระยะเวลาที่สม่ำเสมอและยาวนานพอสมควร วัฒนธรรมทั้งสองจะผสมผสานกันปะปนกันหมด แต่ก็ยังรู้ว่าเป็นวัฒนธรรมของใครไม่ถึงกับปนกันจนแยกไม่ออก เมื่อผู้หยิบยืมวัฒนธรรมของผู้อื่นกลับเข้าสู่กลุ่มชนเดิมของตน วัฒนธรรมเดิมนั้นก็จะดำรงรูปแบบเดิมได้ดียว บุคคลผู้นั้นก็ยังประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมเดิมของตนไปตามเดิม แต่เมื่อออกมาพบปะหรือเผชิญกับคนจากวัฒนธรรมอื่น เขาก็จะผสมผสานวัฒนธรรมของเขาเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ที่มาสัมผัสกันอีก

การกลืนกลายทางวัฒนธรรม (Cultural assimilation) เป็นปรากฏการณ์ท้ายสุดของขบวนการในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม Foster (1969, pp. 37-40) อธิบายว่า การกลืนกลายทางวัฒนธรรมคือ ปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบและสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอในระยะเวลานานและต่อเนื่อง และได้มีการหยิบยืมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันใช้ ในที่สุดต่างฝ่ายต่างรับเอาวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นของตนอย่างแยกไม่ออกจนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา ซึ่งไม่มีร่องรอยของวัฒนธรรมเดิมหลงเหลืออยู่เลย

อภิญา เพื่องฟูสกุล (2546) กล่าวถึง มโนทัศน์ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นอิทธิพลของแนวคิดหลังสมัยใหม่ว่า ความหมายของวัฒนธรรมในแนวคิดหลังสมัยใหม่ได้แปรเปลี่ยนไปจากเดิม คือ วัฒนธรรมเป็นสิ่งเชื่อมโยงปัจเจกเข้ากับสังคม การหล่อหลอมภายในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ

ทำให้ปัจเจกสามารถกำหนดตำแหน่งที่ทางสังคมของตน และกำหนดทิศทางของพฤติกรรมตนภายในสังคมได้ ดังนั้น มโนทัศน์วัฒนธรรมในตัวเอง คือ เครื่องมือของอำนาจ กระบวนการทางวัฒนธรรมจึงเชื่อมโยงแนบแน่นกับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ก็กลายมาเป็นเรื่องของการผสมผสานองค์ประกอบวาทกรรมของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ทั้งกลุ่มที่พยายามสถาปนา "อำนาจ" ทางสังคม และกลุ่มที่ต้องการท้าทายอำนาจจักรแห่ง "อำนาจ" เหล่านั้น

2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

เจียวโกะ ไกเซะ (1999) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและการผสมกลมกลืนของผู้อพยพไทใหญ่ในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า จากการศึกษาพบว่า แม้ว่ากลุ่มชนชาวไทใหญ่จะมีชื่อเป็นทางการว่า ผู้อพยพ หรือ ผู้พลัดถิ่น แต่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนผู้อพยพได้รับการยอมรับที่แตกต่างออกไปจากที่สังคมภายนอกเรียกขานว่า "ผู้อพยพ" เนื่องจากมีกระบวนการกลมกลืนเกิดขึ้นโดยตลอดนับตั้งแต่การก่อตั้งจังหวัดแม่ฮ่องสอน และตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเห็นพ้องแน่วในทางประวัติศาสตร์กับชุมชนไทใหญ่ในประเทศพม่า ทำให้ชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาค่อย ๆ กลายเป็นสมาชิกของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในที่สุด และเป็นที่ชัดเจนว่าชาวบ้านเองก็มองเห็นและตอบสนองต่อการหลั่งไหลเข้ามาของผู้อพยพด้วยทัศนคติที่แตกต่างไปจากรัฐบาลไทย

ยศ สันตสมบัติ (2543) ได้กล่าวถึง อัตลักษณ์ความเป็นไทในงานวิจัยว่า ความเป็นไทมิใช่อัตลักษณ์สำเร็จรูปและแน่นอนตายตัว หากแต่เป็นการเลือกที่จะบ่งชี้ตนเองและการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาชุดหนึ่ง เนื่องเพราะการกระทำดังกล่าวให้ผลประโยชน์สูงสุดแก่ตนในเงื่อนไขของปัจจุบัน คนไทเลือกผลิตประเพณีใหม่ ๆ เช่น ประเพณีการแต่งงานภายใน (Endogamous marriage) หรือ เลือกปรับประเพณีเดิม เช่น งานปอย เพื่อจัดองค์กรสังคมใหม่ ซึ่งเน้นการรวมตัวทางสังคมในบริบทของการแข่งขันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ การผลิตใหม่ของอัตลักษณ์แห่งความเป็นไทจึงเกิดขึ้นในบริบทของการปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัยและการใช้ลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีบางประการเป็นอาวุธในการต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทจึงเป็นสิ่งสร้างที่เกิดขึ้นในกระบวนการต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และถูกกำหนดโดยพลังภายนอก จากการกำหนดนิยามของชนกลุ่มอื่นซึ่งคนไทมีสัมพันธภาพด้วย และในขณะเดียวกันก็ถูกกำหนดโดยพลังภายใน ผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมของการนิยามความหมายของตัวตนของคนไทเอง โดยนัยดังกล่าว ความเป็นไทจึงเป็นชุมชนจินตนาการที่มีลักษณะซับซ้อน เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องในบริบทและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองซึ่งเชื่อมโยงอดีตเพื่อสร้างความหมายให้กับ

ปัจจุบัน และความคาดหวังให้กับอนาคต

ยศ สันตสมบัติ (2544) กล่าวว่า ความเป็นชาติพันธุ์มิใช่สิ่งที่ถูกกำหนดโดยสายเลือด หรือโดยปัจจัยทางชีววิทยา ในทางตรงกันข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มนิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ของตนเอง และในขณะเดียวกันก็ถูกนิยามด้วยสำนักทางประวัติศาสตร์ที่ตนเองสร้างขึ้น

ด้วยเหตุนี้เองความเป็นชาติพันธุ์จึงมิใช่อะไรที่แน่นอนตายตัว หากแต่เป็นการจงใจเลือก ที่จะบ่งชี้ตนเองกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในเวลาใดเวลาหนึ่ง เพราะการกระทำดังกล่าวให้ผลประโยชน์ สูงสุดแก่ตน “การผลิตใหม่ของประเพณี” (The invention of tradition) จึงอาจเกิดขึ้นได้เสมอเมื่อ กลุ่มชนกลุ่มหนึ่งต้องการปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัยหรือใช้ลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณี บางประการเป็นอาวุธในการต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน เช่น ในกรณีของชาวอาหม จากการศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณู วิชาศิลป์ (2528) พบว่า ความขัดแย้งระหว่างชาว อาหมกับชาวเบงกาลี รัฐอัสสัม ทำให้ชาวไทอาหมพยายามแยกตนเองออกจากชาวอัสสัมกลุ่ม อื่น ๆ ด้วยการนิยามความหมายของความเป็นไทขึ้นมาใหม่ผ่านกระบวนการสร้างประวัติศาสตร์ การอ้างอิงความเป็นญาติกับคนไทยในประเทศไทย การเรียนภาษาไทยและการพลิกฟื้นพิธีกรรม ดั้งเดิมของบรรพบุรุษขึ้นมาใหม่ ในกรณีของชาวไทอาหมจะพบเห็นกระบวนการสร้างสำนักทาง ประวัติศาสตร์ การผลิตใหม่ของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการเรียนรู้ใหม่ของภาษา ในฐานะ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการต่อสู้ทางการเมือง อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงพลวัตและพลังแห่ง การผลิตใหม่ของประเพณี รวมถึงศักยภาพของภาษาในการผลิตซ้ำชุมชนในจินตนาการของคนไท

วันดี สันติวุฒิมณี (2545) ได้สรุปข้อค้นพบเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในงานวิจัย ว่า ชาวไทใหญ่บ้านเปียงหลวง มีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หลากหลายรูปแบบ โดยอัตลักษณ์ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ กับรัฐบาลพม่า รวมทั้งชาวไทใหญ่กับรัฐไทย กล่าวคือ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501-2539 ชายแดนจาก หมู่บ้านเปียงหลวงถึงในเขตรัฐฉานตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ อัตลักษณ์ ที่ถูกผลิตขึ้นในช่วงเวลานี้จึงมีเนื้อหาท้าทายกับอำนาจรัฐพม่าโดยตรง

แต่หลังจากกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ภายใต้การนำของขุนสาประกาศวางอาวุธเมื่อต้นปี พ.ศ. 2539 ชายแดนในเขตรัฐฉานตกอยู่ภายใต้การควบคุมของพม่า ทำให้การผลิตอัตลักษณ์ ที่ท้าทายอำนาจรัฐพม่าลดลง และหันมาประนีประนอมกับรัฐไทยมากขึ้น เพื่อมิให้กระทบต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งนี้เพราะชาวไทใหญ่จำเป็นต้องอาศัยอยู่อย่างมั่นคงในไทย

ด้วยเหตุนี้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทใหญ่บ้านเปียงหลวงจึงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ตายตัว และสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการธำรงชาติพันธุ์ไทใหญ่ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง

ทวิษ จตุรพฤกษ์ (2548) ได้สรุปข้อค้นพบเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในงานวิจัยว่า ในปัจจุบัน การสร้างอัตลักษณ์ขึ้นอยู่กับภาพลักษณ์ (Image) ในลักษณะต่าง ๆ นั้นมีมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ อัตลักษณ์จึงไม่ได้ถูกกำหนดจากการใช้อำนาจโดยคนอื่นทั้งหมด คนเราสามารถกำหนดอัตลักษณ์ของตัวเองที่แตกต่าง เป็นการตอบโต้ได้เช่นกัน นอกจากนั้น เราไม่ได้มีอัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวและเหมือนกันทั้งหมด แต่จะมีตัวตนที่ขัดแย้งกันมากมาย ดังนั้น คุณลักษณะสำคัญของอัตลักษณ์ ก็คือ มีการเคลื่อนไหวหรือเลื่อนไหลอยู่เสมอ และเป็นการสร้างสรรค์ที่ไม่มีวันเสร็จสิ้น (Sarup, 1996 อ้างถึงใน ทวิษ จตุรพฤกษ์, 2548) ตามนัยดังกล่าว อัตลักษณ์จึงมีลักษณะเป็นกระบวนการสร้างสรรค์และดัดแปลงที่ไม่จบสิ้น และมีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา สถานการณ์ และพื้นที่

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ผลิตภณ์ท์/ สิ้นค้าอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในปางมะผ้า จึงเป็นพื้นที่/ เวทีของการนำเสนอภาพแสดงแทนอัตลักษณ์ ในฐานะคนขายสินค้าอัตลักษณ์ที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและสีสัน ให้คงความแปลกใหม่และแตกต่างอยู่เสมอ ในตัวสินค้า/ผลิตภณ์ท์จะมีทั้งการลดทอน การช่วงชิง และการผสมผสานความหมายจากหลายวัฒนธรรม

วาสนา ละอองปลิว (2548) ได้สรุปข้อค้นพบเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในงานวิจัยว่า อัตลักษณ์ที่ถูกนำเสนอในพื้นที่การท่องเที่ยว ทั้งที่ปรากฏผ่านสินค้าทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ หรือการนำเสนอตัวตนแก่นักท่องเที่ยวของชนชาติพันธุ์ เป็นสิ่งที่ถูกนำเสนออย่างเลื่อนไหลไปตามความคาดหวังว่า นักท่องเที่ยวต้องการบริโภคสิ่งใด ผู้คนต่างเลือกที่จะหยิบเอาลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งของตนเองและของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาใช้อย่างผสมปนเปกัน การเสาะหาความจริงแท้ทางวัฒนธรรม หรืออัตลักษณ์ที่แน่นอนตายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งในพื้นที่การท่องเที่ยวจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก

นอกจากนี้ ในภาวะที่ไม่มั่นคง ชนชาติพันธุ์จะเลือกนิยามตัวเองโดยอ้างอิงกับกรอบของการเป็นสมาชิกของรัฐ มากกว่าการเป็นสมาชิกของชุมชนทางชาติพันธุ์ ดังกรณีของแรงงานข้ามชาติชาวไทใหญ่ในเชียงใหม่ ซึ่งในพื้นที่สาธาณณะนั้น พวกเขานิยามตนเองในฐานะ “ไทย” มากกว่า “ไต”

อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่มีความเลื่อนไหล (Fluidity) และอัตลักษณ์ของคนหนึ่ง ๆ ก็สามารถมีได้มากกว่าหนึ่ง (Multiple identities) อัตลักษณ์จึงเป็นเสมือนคลังของทรัพยากรในการต่อรองและการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น โดยอ้างอิงอย่างเลือกสรรกับทั้งลักษณะที่มีมาแต่ดั้งเดิม และสิ่งที่ตนได้นิยามหรือสร้างขึ้นใหม่ในสถานการณ์ที่ตนเผชิญ

อรัญญา ศิริผล (2548) ได้สรุปข้อค้นพบเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในงานวิจัยว่า

ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจแย่งงานกันระหว่างชาวไทใหญ่ ที่สะท้อนออกมาจากการชุมนุมชนไทใหญ่ แก่แก่กับชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นในเขตอำเภอไชยปราการ ฝางและแม่อาย ได้สร้างผลกระทบต่อความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ อย่างเช่น การจัดแบ่งความเป็นไทใหญ่ในบริบททางเศรษฐกิจและใช้พรมแดนรัฐชาติเป็นตัวแบ่ง จนเกิดเป็นไตใน ไตนอก และไตพม่า

อย่างไรก็ตาม สำหรับคนไตในกับไตนอกนั้น ท่ามกลางความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ แต่ในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรม กลับพบว่า มีความพยายามลดทอนความขัดแย้ง ปรับจุดเผชิญหน้าระหว่างกัน โดยการใช้ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นเวทีทางศาสนา งานปอยหรืองานบุญ ที่ซึ่งช่องทางของ “ระบบหัววัด” ในด้านหนึ่งได้เอื้ออำนวยให้ชุมชนไตนอกได้ใช้เป็นช่องทางในการปรับเปลี่ยนท่าทีแห่งความขัดแย้งกับคนไตใน เพื่อให้มีทิศทางร่วมกัน

นอกจากนี้ ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่สามารถข้ามพรมแดนของรัฐชาติทั้งไทยหรือรัฐพม่าไปสู่สำนักทางชาติพันธุ์ไทใหญ่ได้ เมื่อคนไทใหญ่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสถานการณ์บางอย่างที่สร้างให้เกิด “การตระหนักรู้ทางชาติพันธุ์” ร่วมกัน ซึ่งในกรณีนี้เห็นได้ชัดจากการที่คนไตในและไตนอกให้ความช่วยเหลือแก่กองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ที่เป็นคนไตพม่านั้นเอง

เสมอชัย พูลสุวรรณ (2552) ได้สรุปข้อค้นพบเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในงานวิจัยว่า การจำแนกและรับรู้ความหมายของ “ชาติพันธุ์” ในฐานะกลุ่มทางวัฒนธรรมตามโลกทัศน์ของผู้คนในรัฐฉาน มิได้อยู่ในลักษณะที่คงเส้นคงวาผ่านมิติเวลาทางประวัติศาสตร์ หากแต่ว่าความหมายของมันสามารถถูกปรับเปลี่ยนแก้ไขโดยไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว ไปตามเงื่อนไขทางสังคมการเมืองและวัฒนธรรมที่ตัวมันเองสัมผัสอยู่ด้วย

การสร้างและรับรู้ “อดีต” ของคน “ไต” ในรัฐฉาน ซึ่งมีเครือข่ายทางวัฒนธรรมของชาว “ไตหลวง” เป็นหลักสำคัญ ได้มองภาพความเป็น “ไต” ในฐานะที่เป็นประชาคมในจินตนาการของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไตโดยภาพรวม ซึ่งกว้างใหญ่เกินกว่าการแบ่งแยกดินแดนรัฐฉานออกเป็นฟากตะวันตกหรือฟากตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน และกว้างใหญ่เกินกว่าจะถูกจำกัดด้วยพรมแดนทางการเมืองระหว่างประเทศ “อัตลักษณ์” ร่วมของความเป็น “ไต” ที่ถูกหยิบยกมาเชิดชู สามารถแสวงหาได้จากภายในปริณิทนทางวัฒนธรรมของประชาคมในจินตนาการ “ไต” นี้เอง

ภายใต้กรอบอุดมการณ์ดังกล่าว คน “ไต” กลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นสมาชิกของประชาคมรับรู้ประวัติศาสตร์ร่วมกันนำภาคภูมิใจของบรรพบุรุษของพวกเขาในฐานะเคยมีอดีตอันเก่าแก่ อีกทั้งยังเคยมีวีรบุรุษของเผ่าพันธุ์คือ “เจ้าเสือข่านฟ้า” และ “เจ้าสามหลวงฟ้า” อนุชา ซึ่งได้ช่วยกัน

ขยายดินแดนภายใต้ปกครองของอาณาจักรมาลงหลงในลุ่มแม่น้ำสาละวิน ออกไปได้อย่างกว้างขวาง ไม่แพ้มหाराชพระองคไต่ในประวัติศาสตร์พม่า

การใช้ “ไทย” เป็นฐานอ้างอิงในการปรุงแต่งอัตลักษณ์เพื่อแสดงความเป็น “ไต” สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ที่ว่า “ไทย” ก็ถูกนับเนื่องเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมในจินตนาการ “ไต” ทำนองเดียวกับที่บรรดากลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไตที่อยู่นอกกริทธิพุทธศาสนา อย่างเช่นพวก “จ้วง” ในมณฑลกว๋างสี หรือ “ไตดำ” “ไตขาว” ฯลฯ ก็ถูกนับเนื่องเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมดังกล่าวเช่นกัน และมิติด้านความเชื่อเก่าแก่ของกลุ่มคนที่พูดภาษาไตเหล่านั้น โดยเฉพาะเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ ก็กำลังจะได้รับการส่งเสริมให้เป็น “อัตลักษณ์” อีกอย่างหนึ่งของความเป็น “ไต” ในพื้นที่รัฐฉาน เพียงแต่จะเปลี่ยนสถานะผีบรรพบุรุษนั้นให้มาเข้าร่วมในพุทธศาสนาเสียเท่านั้น

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

ยศ สันตสมบัติ (2543) ได้กล่าวว่า พุทธศาสนาและความเชื่อในพุทธศาสนา มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิตและโลกทัศน์ของคนไท จนทำให้นักวิชาการบางท่าน (Leach, 1959 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2543) เสนอว่า ความเป็นไทกับการนับถือศาสนาพุทธนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน พุทธศาสนายังรากฝังลึกลงในวัฒนธรรม ศิลปะ ดนตรี สถาปัตยกรรม ระบบความเชื่อ และวิถีคิดของคนไท และยังคงมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของคนไทสืบมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ในโลกทัศน์ของคนไท ความเชื่ออื่น ๆ นอกเหนือไปจากคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา ถูกเรียกรวม ๆ กันว่าเป็นเรื่องของผี ซึ่งรวมถึงไสยศาสตร์ เวทมนต์คาถา การสักยันต์ การดูฤกษ์ยามและทำนายฝัน การทรงเจ้าเข้าผี และการรักษาพยาบาล เป็นต้น ความเชื่อเรื่องผีผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น จนแทบไม่มีอะไรขัดแย้งกัน คนไทมองว่าสรรพสิ่งทุกอย่างตามธรรมชาติ มีวิญญาณสิงสถิตอยู่ วิญญาณมีอำนาจควบคุมการเจริญเติบโตและพัฒนาการของสรรพสิ่งเหล่านั้น

ระบบความเชื่อของคนไทได้คงไม่ว่าจะเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือความเชื่อเรื่องผี มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อพฤติกรรมและชีวิตประจำวันของคนไท รวมทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับหมู่บ้าน การเข้าร่วมพิธีกรรมและงานบุญงานกุศล มีส่วนสำคัญช่วยต่อยอดความสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างญาติสนิทมิตรสหายและเพื่อนบ้าน การได้รับเชิญไปร่วมงาน เป็นโอกาสที่จะได้ทำบุญและเป็นพื้นฐานสำคัญของการรวมกลุ่มทางสังคม

อย่างไรก็ตาม ในช่วง 3-4 ทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าพุทธศาสนาจะยังคงมีบทบาทสำคัญ

ต่อชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทยได้คง แต่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของกลไกตลาด และความต้องการผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้ส่งผลให้ความเชื่อ และพิธีกรรมทางศาสนาของคนไทยได้คงมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในบทบาทของวัด และพระภิกษุสงฆ์ การทำบุญและการประกอบพิธีกรรมในชีวิตทางสังคมของคนไทยที่เริ่มลดต่ำลง

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2551) ได้รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทใหญ่ไว้ในงานเรื่อง "ไทใหญ่ ความเป็นใหญ่ในชาติพันธุ์" โดยมีทั้งความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ ตลอดจนความเชื่อและประเพณีพิธีกรรม

ในส่วนของประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่กล่าวถึงในงานวิจัยดังกล่าวนี้ได้แก่ ประเพณีปอยส่างลอง ประเพณีจองพารา ประเพณีถวายข้าวพระเจ้าหลวง ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณีล่องฝ่องไทใหญ่ ประเพณีปอยจำตี และประเพณีสงกรานต์ไทใหญ่ในรัฐฉาน

สมิตร ปิติพัฒน์ และดำรงพล อินทร์จันทร์ (2546) ได้ศึกษาวิจัยถึง ขบวนการฟื้นฟูภาษา ความเชื่อ และพิธีกรรมของไทอาหม ในรัฐฉาน ประเทศอินเดีย ในหลายประเด็น อาทิ ระบบความเชื่อและพิธีกรรมของไทอาหม ชุมชนบัดซากุ: ศูนย์กลางทางความเชื่อและพิธีกรรมของไทอาหม ขบวนการเคลื่อนไหวของไทอาหมตั้งแต่ยุคอาณานิคมอังกฤษ องค์กรหลักในการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมไทอาหม รวมถึงความเชื่อและพิธีกรรมกับขบวนการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมไทอาหม

จากการศึกษาพบว่า ขบวนการฟื้นฟูภาษา ความเชื่อ และพิธีกรรมของคนไทอาหม ในรัฐฉาน นอกจากจะตอบสนองความต้องการทางจิตใจของชาวอาหมนับเนื่องจากอดีตแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของภาคปฏิบัติการในการฟื้นฟูทางภาษาและวัฒนธรรมที่แสดงตัวตนทางชาติพันธุ์ไทอาหมให้ปรากฏในปัจจุบัน ในฐานะที่เคยเป็นกลุ่มชนที่เคยมีอำนาจทางการเมืองและฐานะทางสังคมที่สูงในระดับชนชั้นปกครองยุคก่อนอังกฤษจะเข้ามายึดครอง รวมทั้งเคยมีภาษาและวัฒนธรรมของตนเองที่แตกต่างจากชาวฉานมีส ชาวอาหมภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ของบรรพบุรุษของพวกเขา และกำลังทวงถามถึงสิทธิและสถานภาพทางสังคมของพวกเขาในรัฐฉานที่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย และมีจำนวนมากกว่าในอดีต กลุ่มเหล่านั้นได้รับโอกาสในการยกยอประโยชน์ในดินแดนที่เคยควบคุมโดยไทอาหม

นิติ ภาวครพันธุ์ (2547) ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง "แปลงความทรงจำใต้ สร้างความเป็นไทย" ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชนชาวไทใหญ่ ในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากการศึกษาดังกล่าวนี้นี้ พบว่า ด้วยการพัฒนาทางคมนาคมและเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องได้ส่งผลต่อการแปลงความทรงจำในหมู่ชาวไทยใหญ่ให้มีความเป็นไทยมากขึ้น ทั้งทางด้านการใช้ภาษาและความเป็นอยู่ โดยชาวไทยใหญ่เหล่านี้ต่างพยายามนำเอาประวัติศาสตร์ในอดีตของตนมาผนวกกับประวัติศาสตร์ของชาติไทย ซึ่งทำให้รู้สึกเสมือนเป็นเครือญาติเดียวกัน ในกรณีของ "ชาติ" และ "คนไต" ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย การแข่งขันเพื่อสร้างความทรงจำนั้นไม่จำเป็นถึงขั้นใช้ความรุนแรงหรือมีการแตกหัก เนื่องจากความทรงจำของ "ชาติ" สามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความทรงจำของ "คนไต" ได้โดยผ่านการมีนิยายปรัมปราและความทรงจำทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน การสร้างความทรงจำ "ใหม่/แห่งชาติ" ประสบความสำเร็จเพราะสามารถทำให้คนไตเชื่อว่าความทรงจำของตนมี "อดีตร่วมกัน" กับความทรงจำของชาติ ทั้งอาจมีที่มาหรือบรรพบุรุษร่วมกันด้วยก็ได้ การสร้างความทรงจำเหล่านี้กระทำโดยผ่านการพรรณนาถึงอดีตที่แม้ว่าเดิมทีจะมีเรื่องเล่าต่างกัน แต่ในท้ายที่สุดทั้ง "ชาติ" และชาติพันธุ์ชนไตกลุ่มอื่นก็มีอดีตบางอย่าง/ บางเรื่องร่วมกัน แต่การพรรณนาเกี่ยวกับความทรงจำของ "ชาติ" สามารถทำให้ฝ่ายอื่นเชื่อว่า/คิดว่าอดีตของตนมีอะไร่วมกับอดีตของชาติเท่านั้น หากทว่ายังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของชาติที่ศูนย์กลาง/ เมืองหลวง มีพลังเหนือกว่าชนกลุ่มอื่น และทำให้ฝ่ายหลังต้องพึ่งพาศูนย์กลางมากขึ้นในเชิงเศรษฐกิจและการค้าขายแลกเปลี่ยน

ฉลาดชาย รมิตานนท์, วีระดา สมสวัสดิ์ และเรณู วิชาศิลป์ (2541) ได้ศึกษาถึงวัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทอาหมของประเทศอินเดีย

ในส่วนของการค้นพบที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมในงานวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ ดังนี้

ประเด็นแรก ประเพณีพิธีกรรมชาวไทยใหญ่ (บ้านใหม่หมอกจ๋าม) สามารถจัดระบบความสัมพันธ์ออกเป็น 3 ด้านหลัก ๆ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ประเด็นที่สอง ภูมิปัญญาชาวไทยใหญ่กับความเชื่อและพิธีกรรม ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่อง "เจ้าเมือง" "เจ้าบ้าน" ตลอดจนการปรับใช้และการปรับตัวของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทั้งสองภายใต้บริบทใหม่ทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลวัตวัฒนธรรมที่ต้องปรับตัวไปตามสถานการณ์ต่าง ๆ

ประเด็นที่สาม การฟื้นฟูวัฒนธรรมไทในรัฐอัสสัม ในทัศนะทางมานุษยวิทยา และหรือสังคมวิทยาก็ตาม ถือว่าวัฒนธรรมและสังคมไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ หากแต่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่

ตลอดเวลา การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ อาจเกิดจากการแลกเปลี่ยนขอยืมกัน ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาเมื่อขอยืมมาแล้วอาจนำมาดัดแปลงบ้าง มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกาลเทศะ และเงื่อนไขอื่น ๆ เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งที่ขอยืมมาก็กลายเป็นของดั้งเดิมไป ซึ่งก็เป็นเรื่องปกติ ทั้งนี้ เพราะ “การสร้างอัตลักษณ์” เป็นสาระสำคัญของกระบวนการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับอำนาจ ซึ่งมีความจำเป็นต่อกระบวนการทางการเมืองทุกระดับ รวมทั้งการสถาปนารัฐและปฏิเสธลัทธิลัทธิรัฐด้วย ดังนั้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่พบว่า ภายใต้รัฐชาติ (Nation state) รัฐใดรัฐหนึ่งนั้น หากความเป็นเนื้อเดียวกันทางชาติพันธุ์และหรือวัฒนธรรมได้น้อยมาก ทั้งนี้ไม่ต้องคิดถึงเรื่องชนชั้นวรรณะ กระบวนการสร้างอาณาจักร ราชอาณาจักร จักรวรรดิ และรัฐชาติสมัยใหม่ ล้วนแต่พยายามทำลายความหลากหลาย และสร้างบูรณาการปลอมแปลงด้วยกันทั้งสิ้น

เรณู อรรถาเมศร์ (2541) กล่าวว่า การประกอบพิธีกรรมตามประเพณีของชาวไทยใหญ่ ในบ้านใหม่หมอกจ๋ามก็เป็นเงื่อนไขที่ดีและให้ประโยชน์สูงมากในแง่การรวมกลุ่ม เช่น การกลับคืนสู่หมู่บ้านอย่างมีเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งเป็นเครื่องกำหนดอย่างไม่เคร่งครัดนัก อาจจะเรียกได้ว่าจารีตของหมู่บ้านเป็นธรรมเนียมที่หนุ่มสาวจะกลับมาหมู่บ้านในวันที่มีประเพณีใหญ่ ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา ออกพรรษา และปอยครูหมอโต ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวันสงกรานต์ ทุก ๆ คนจะใช้โอกาสนี้แสดงออกถึงฐานะและตำแหน่งทางสังคมอย่างหนึ่งด้วย และที่สำคัญอย่างยิ่งทุกคนจะต้องกลับมาแสดงความกตัญญูต่อผู้อาวุโสของชุมชน

นงนุช จันทรวลัย (2541) กล่าวถึง “ปอยสา่งลอง” ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาของชาวไทยใหญ่ว่า โดยธรรมชาติของพิธีกรรม “ปอยสา่งลอง” มีคุณสมบัติคล้าย ๆ กับพิธีกรรมอื่น ๆ ในสังคมไทยที่แทรกซ้อนบทบาทและหน้าที่ในการพยายามสร้างพลังความสามัคคีของกลุ่ม การที่ชุมชนดั้งเดิมมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตัดขาดออกจากกัน ทำให้เกิดการแบ่งแยกอาณาเขตและความรู้สึกสัมพันธ์สนิทสนมแม้ว่าจะเป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้นการเป็นสังคมเพาะปลูกที่มีระดับเทคโนโลยีอยู่ในขั้นปฐมภูมิ ทำให้ความต้องการแรงงานมนุษย์และแรงงานสัตว์มีความจำเป็นอย่างสูงในระบบการผลิต ฉะนั้นความมั่นคงแข็งแรงและการประสานความร่วมมือระหว่างในชุมชนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สังคมไทยจำเป็นต้องสร้างขึ้น เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพ

ดังนั้น ในระดับโครงสร้างพื้นผิว ปอยสา่งลอง คือ พิธีกรรมทางศาสนาที่สมาชิกของสังคมพยายามสร้างฐานให้ผู้รับทอดระบบความเชื่อของสังคม เพราะสังคมคาดหวังว่า “เจ้าสา่ง” ส่วนหนึ่งหรือคนใดคนหนึ่งจะสืบทอดเพศบรรพชิต จากเจ้าสา่ง (เณร) ไปเป็น “เจ้าหมุน” (พระสงฆ์) นอกจากนั้น ยังเป็นการสร้างสมาชิกที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกัน ทั้งในระบบความเชื่อ

และรูปแบบพฤติกรรมทางสังคม ที่คาดหวังจะให้เกิดในอนาคต

พระครูปลัดชินกร แก้วนิล (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงความหมายและคุณค่าของปอยส้างลงในสังคมไทใหญ่ โดยศึกษาถึงความหมายและคุณค่าของประเพณีปอยส้างลงในอดีต และศึกษาถึงความหมายและคุณค่าที่เปลี่ยนไป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา/วิจัย คือ ในเขตอำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่

ประเด็นเกี่ยวกับความหมายและคุณค่าในอดีต ความคิดเห็นต่อความหมายของประเพณีปอยส้างลง คือ เพื่อสร้างศาสนบุคคลไว้สืบทอดพุทธศาสนา เป็นประเพณีที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ในท้องถิ่น ด้านการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมให้แน่นแฟ้น และมีความรักใคร่กันฉันญาติพี่น้อง ประชาชนในท้องถิ่นให้ความสำคัญกับพิธีปอยส้างลงมาก สามเณรที่ผ่านพิธีปอยส้างลงในอดีตมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบแทนพระคุณบิดามารดา และศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน

ประเด็นเกี่ยวกับความหมายและคุณค่าที่เปลี่ยนไป ในปัจจุบันความคิดเห็นต่อความหมายของประเพณีปอยส้างลง เป็นพิธีกรรมหนึ่งอันเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความมีตัวตน และความเป็นชนชาวไทใหญ่ ส่วนความคิดเห็นต่อคุณค่าของประเพณีปอยส้างลงในปัจจุบัน ชาวไทใหญ่ยังให้ความสำคัญต่อประเพณีปอยส้างลง โดยถือว่าเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่สะท้อนถึงความศรัทธาของชาวไทใหญ่ที่มีต่อพระพุทธศาสนา สามเณรที่ผ่านพิธีปอยส้างลงในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนไปจากเดิม คือ เด็ก ๆ ที่เข้าพิธีเป็นเพียงส่วนหนึ่ง เพื่อทำให้พิธีกรรมสมบูรณ์เท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบในการวิจัย: ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อใช้อธิบายสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น โดยการอธิบายนี้จะอาศัยข้อมูลที่รวบรวมจากการเก็บข้อมูลภาคสนามและการสัมภาษณ์ข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่อยู่ในกรณีศึกษา จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ โดยใช้แนวทางการศึกษาแบบมานุษยวิทยา

2. เนื้อหาและพื้นที่ศึกษาวิจัย: งานวิจัยนี้จะศึกษาประเพณีพิธีกรรมของชาวไทใหญ่รวม 12 ประเพณีที่เป็นประเพณีสำคัญในรอบปี คือ 1. ประเพณีปอยปีใหม่โตและหลูข้าวใหม่ 2. ประเพณีเข้าवास 3. ประเพณีหลูข้าวหย่ากู่ 4. ประเพณีปอยส้างลง 5. ประเพณีขึ้นจองปีใหม่ (สงกรานต์) 6. ประเพณีปอยเจดีย์ 7. ประเพณีแม่เฒ่าเมือง 8. ประเพณีเข้าหว่า 9. ประเพณีแฮนซอมโกจาและแฮนหัวศีล 10. ประเพณีต่างซอมต่อไหลง 11. ประเพณีออกหว่า

12. ประเพณีหลั่สร้างงานคำและปอยแค ในชุมชนชาวไทยใหญ่ 2 ตำบลของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่ง ได้แก่ ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง และตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ในตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จะศึกษาใน 2 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนชาวไทยใหญ่บริเวณวัดป่าเป้า และชุมชนชาวไทยใหญ่บริเวณวัดกุเต้า ส่วนในตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จะศึกษาใน 2 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนชาวไทยใหญ่บริเวณวัดนาหวาย และชุมชนชาวไทยใหญ่บริเวณวัดเวฬุวัน

3. กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล: ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) คือ การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เคยมีส่วนร่วมในงานประเพณีพิธีกรรมทั้งในรัฐและในประเทศไทย โดยจะจำแนกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำในชุมชน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านทั่วไป

4. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล: ใช้แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Non-structured interviews) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบบสัมภาษณ์ดังกล่าวเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีกรกำหนดคำตอบไว้แน่นอน แต่จะให้อิสระแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ในการตอบอย่างเต็มที่ นอกจากนั้นแล้ว เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยอีกก็คือ เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพ

5. การเก็บข้อมูล

5.1 การศึกษาเอกสาร

การศึกษาวิจัยนี้จะใช้เอกสารต่าง ๆ เช่น บทความ วารสาร รายงานการวิจัย หนังสือ และเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อมกับอัตลักษณ์ และประเพณีพิธีกรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ ทั้งนี้ แหล่งข้อมูลดังกล่าวจะสืบค้นจากสถานที่ต่าง ๆ คือ 1. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยบูรพา 2. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 3. หอสมุดคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 4. หอสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

5.2 การศึกษาภาคสนาม

การศึกษาภาคสนามดังกล่าวจะใช้ทั้งวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) ในงานประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth interview) ด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับกลุ่มตัวอย่าง การศึกษานี้ครอบคลุมระยะเวลาที่ชาวไทยใหญ่ทั้งสองตำบลจัดงานประเพณีพิธีกรรมสำคัญดังกล่าวนับตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2541 จนถึงปี พ.ศ. 2555 รวมระยะเวลาในการศึกษา ทั้งสิ้น 15 ปี ทั้งนี้ การรวบรวมข้อมูลภาคสนามในปี พ.ศ. 2550-2555 นั้นผู้วิจัยได้สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์ในคราว

เดียวกัน ซึ่งบางส่วนเป็นข้อมูลจากงานชุดเดิมของผู้วิจัย แต่ในส่วนของการรวบรวมข้อมูล ภาควชานามนับจากปี พ.ศ. 2541-2549 นั้นจะเป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์แบบย้อนหลัง

6. วิธีการตรวจสอบข้อมูล

ในงานวิจัยนี้จะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ตามที่สุภาวงศ์ จันทวานิช (2521) ได้อธิบายไว้ว่า เป็นการหาความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน โดยมีหลักคือ การไม่ปักใจว่าแหล่งข้อมูลใดแหล่งหนึ่งที่ได้มาตั้งแต่แรกเป็นแหล่งที่เชื่อถือได้ ทั้งนี้เมื่อรวบรวมได้เป็นข้อมูลสองแบบคือ ข้อมูลแบบที่หนึ่ง และข้อมูลแบบที่สองแล้วก็ต้องแสวงหาข้อมูลต่อไปจนได้พบข้อมูลแบบที่สาม ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกันเอง ข้อมูลแบบที่สามนี้จะเป็ ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือได้มากขึ้น เพราะเป็นข้อค้นพบที่มีความลึกซึ้งขึ้นอีกระดับหนึ่ง เนื่องจากการพรรณนาปรากฏการณ์ที่มีความเข้มข้นขึ้นกว่าเดิม ดังที่เรียกว่า Thick description โดยวิธีการดังกล่าวนี้ อาจเปลี่ยนแหล่งที่เป็นบุคคล เวลา หรือสถานที่ที่ให้ข้อมูล ซึ่งก็เรียกว่าเป็น การตรวจสอบโดยใช้แหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน (Data triangulation)

7. การจัดระบบและการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ จะมีความสัมพันธ์กับรอบ ความคิดข้างต้นและเป็นไปตามขั้นตอน ดังนี้

7.1 การจัดระบบข้อมูล

ระบบข้อมูลทางภาควชานามและทางเนื้อหา ปฏิบัติ ดังนี้

7.1.1 การจัดระบบข้อมูลทางภาควชานาม ผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อมูลจากการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ ด้วยการจดบันทึกและถอดข้อมูลจากการบันทึกเสียงของกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูล

7.1.2 การจัดระบบทางเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นของเนื้อหาที่สัมพันธ์กับ วัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ในข้างต้น โดยเนื้อหาได้แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นหลัก คือ 1. เพื่อศึกษาระบบความเชื่อของชาวไทยใหญ่ที่ปรากฏในประเพณีพิธีกรรม และบทบาทของ ความเชื่อต่าง ๆ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยน วิถีทางประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ 3. เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยน วิถีทางประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อในกระแสความเคลื่อนไหวทางสังคม 4. เพื่อศึกษา การปรับเปลี่ยนทางอัตลักษณ์ของชาวไทยใหญ่ และผลของการปรับเปลี่ยนทางอัตลักษณ์ที่มีต่อ สังคมไทยและชาวไทยใหญ่

7.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์โดยวิธีการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) ที่มุ่งแสวงหาความรู้หรือข้อเท็จจริงของสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น และจากนั้นนำมาวิเคราะห์โดยวิธีการอธิบายปัจจัยที่เกี่ยวข้องและการเชื่อมโยงข้อมูล การอธิบายปัจจัยที่เกี่ยวข้องนี้จะเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลชุดหนึ่งกับข้อมูลอีกชุดหนึ่ง โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทั้งสองชุด มีลักษณะของการเป็นตัวกำหนด (Deterministic) ของข้อมูลชุดแรกต่อข้อมูลชุดหลัง

ทั้งนี้ จากประเด็นการศึกษาต่าง ๆ ดังกล่าวจะนำมาจัดเข้ากับเนื้อหาในส่วนของบทต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษานี้บรรลุไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และสรุปผลการศึกษาในลำดับต่อไป

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย และแผนดำเนินงาน

1. ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย เริ่มพฤษภาคม 2554-พฤษภาคม 2557
2. แผนดำเนินงาน

	พ.ค. 54- มิ.ย. 54	ก.ค. 54-ก.ย. 54	ต.ค. 54- ธ.ค. 55	ม.ค. 56- ธ.ค. 56	ม.ค. 57- พ.ค. 57
1. เลือกหัวข้อวิทยานิพนธ์	↔				
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง		↔			
3. เก็บรวบรวมข้อมูลที่จะนำมาศึกษาวิจัย			↔		
4. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย				↔	
5. สรุปผลการศึกษาวิจัย					↔

ภาพที่ 1-1 แผนดำเนินงาน